

SPEL VAN DE 7 FAMILIES

DOSSIER VOOR DE LERAAR

Dit spel is opgevat als een naverwerking bij de activiteit 'Van Coudenberg tot Kunstberg'. Op een speelse manier kan u in de klas de observaties die de leerlingen gedaan hebben en opgedane kennis herhalen. U krijgt van ons uiteraard de oplossingen. 'Dossier leerlingen' is hetzelfde dossier maar dan zonder de oplossingen.

- *De 8 acht kaarten achteraan het dossier bevatten de spelregels en meer uitleg per gebouw, aansluitend bij de vragen van het spel.*
- *U kan de kaarten afprinten op dikker papier om het spelplezier te verhogen.*

Meer lesmateriaal: <https://www.erfgoedklassen.brussels/lesmateriaal/van-coudenberg-tot-kunstberg/>

*Hof van Ravenstein
eind 15de eeuw*

Familie Ravenstein : Hof van Ravenstein - anker - trapgevel - kruisvenster - hoekblokken - fronton

venster

Waarvoor dient dit kruis in steen?

- om de latei te ondersteunen
- om het venster in kleinere stukken te delen

Familie Ravenstein : Hof van Ravenstein - anker - trapgevel - kruisvenster - hoekblokken - fronton

anker

Waarvoor dient een anker?

- opdat de muren niet zouden vallen
- om een lamp aan op te hangen

Familie Ravenstein : Hof van Ravenstein - anker - trapgevel - kruisvenster - hoekblokken - fronton

trapgevel

Hoe is het dak achter deze trapgevel geplaatst ten opzichte van de gevel?

- Evenwijdig met de gevel
- Dwars op de gevel

Familie Ravenstein : Hof van Ravenstein - anker - trapgevel - kruisvenster - hoekblokken - fronton

fronton

Door welke periode werd dit gebouw beïnvloed?

- de prehistorie
- de oudheid
- de middeleeuwen

Familie Ravenstein : Hof van Ravenstein - anker - trapgevel - kruisvenster - hoekblokken - fronton

hoekblokken

Waarvoor dienen de hoekblokken?

- om de hoek te verstevigen
- om de hoek te versieren

Familie Ravenstein : Hof van Ravenstein - anker - trapgevel - kruisvenster - hoekblokken - fronton

Huis Delacre

1898

Familie huis Delacre : huis Delacre -
steenhouwwerk - invloed - gevel - mozaïek
- waterspuwer

steenhouwwerk

Aan welke bouwstijl doet dit
beeldhouwwerk denken?

- romaanse stijl
- gotische stijl
- barok

Familie huis Delacre : huis Delacre -
steenhouwwerk - invloed - gevel - mozaïek
- waterspuwer

gevel

Waarom doet deze geveltop denken?

- aan een klokgevel
- aan een trapgevel
- aan een halsgevel

Familie huis Delacre : huis Delacre -
steenhouwwerk - invloed - gevel - mozaïek
- waterspuwer

invloed

Door welke periode is dit 19de-eeuwse
huis beïnvloed?

- de oudheid
- de middeleeuwen
- de barok

Familie huis Delacre : huis Delacre -
steenhouwwerk - invloed - gevel - mozaïek
- waterspuwer

mozaïek

Wat herbergde dit huis vroeger?

- een zoo
- een apotheek
- een drankgelegenheid

Familie huis Delacre : huis Delacre -
steenhouwwerk - invloed - gevel - mozaïek
- waterspuwer

waterspuwer

Waarvoor dient een waterspuwer?

- om wandelaars nat te sproeien
- om het regenwater van het dak te laten weglopen

Familie huis Delacre : huis Delacre -
steenhouwwerk - invloed - gevel - mozaïek
- waterspuwer

Koningsplein 1775-1780

Familie Koningsplein : Koningsplein -
invloed - details - ritme - eenheid -
standbeeld

invloed

De Sint-Jacobskerk (eind 18de eeuw)
gelijkt op...

- een prehistorische grot
- een tempel uit de oudheid
- een middeleeuwse kerk

Familie Koningsplein : Koningsplein -
invloed - details - ritme - eenheid -
standbeeld

details

Beantwoord onderstaande vragen.

Bovenaan worden
de zuilen
bekroond door
een...

- kapittel
- kapsel
- kapiteel

De grote
driehoek boven
het gebouw heet
een...

- frontstuk
- fronton
- frontmuur

Familie Koningsplein : Koningsplein -
invloed - details - ritme - eenheid -
standbeeld

ritme

Het ritme van de architectuur van
het plein is...

- regelmatig
- repetitief
- voorspelbaar
- onregelmatig
- grillig
- onvoorspelbaar

Familie Koningsplein : Koningsplein -
invloed - details - ritme - eenheid -
standbeeld

eenheid

Het plein straalt eenheid uit. Geef twee
elementen die je op alle gebouwen
terugvindt.

Magelijke antwoorden: hoogte van de
gebouwen, hun kleur, herhaling van de
travocën,...

Familie Koningsplein : Koningsplein -
invloed - details - ritme - eenheid -
standbeeld

standbeeld

Na het ontstaan van België plaatste men
het standbeeld van Godfried van
Bouillon op het plein. Waarom? Omdat...

- Godfried van Bouillon een vriend van
Leopold I was
- Godfried van Bouillon een grote held was
- de stad Bouillon de aanleg van het plein
financierde

Familie Koningsplein : Koningsplein -
invloed - details - ritme - eenheid -
standbeeld

Old England 1898

Familie Old England : Old England –
gemeenschappelijke elementen - materiaal
- structuur - reclame - lijnvoering

gemeenschappelijke elementen

Geef 2 gemeenschappelijke elementen
van deze gebouwen.

Mogelijke antwoorden: hun verticale
gevelcompositie, het naar boven uitstekende
centrale gedeelte (trapgevel/koepel), het
hoektorentje,...

Familie Old England : Old England –
gemeenschappelijke elementen - materiaal
- structuur - reclame - lijnvoering

materiaal

Uit welk materiaal is de structuur van
dit gebouw gemaakt?

- uit hout
- uit staal
- uit beton

Familie Old England : Old England –
gemeenschappelijke elementen -
materiaal - structuur - reclame -
lijnvoering

structuur

Dit stalen geraamte laat toe om...

- geen gebruik te maken van
draagmuren
- grote ramen in de gevel te plaatsen
- niet dragende tussenschotten te
plaatsen

Familie Old England : Old England –
gemeenschappelijke elementen -
materiaal - structuur - reclame -
lijnvoering

reclame

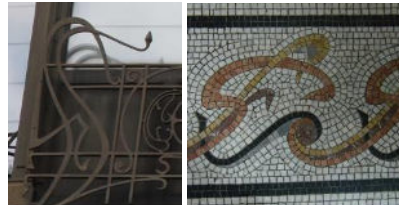

Hoe noemt men een paneel waarop je de
naam van een winkel kan lezen?

- een affiche
- een naamplaat
- een inlichtingsbord

Familie Old England : Old England –
gemeenschappelijke elementen -
materiaal - structuur - reclame -
lijnvoering

lijnvoering

De gebruikte lijnvoering doet denken aan:

- zwierige planten
- een klakkende zweep
- kronkelende slangen

Familie Old England : Old England –
gemeenschappelijke elementen -
materiaal - structuur - reclame -
lijnvoering

Kapel van Nassau begin 16de eeuw

Familie kapel van Nassau : kapel van Nassau - venster met stenen kantwerk - kruisribgewelf - nis - steenhouwwerk - wijzigingen

venster met stenen kantwerk

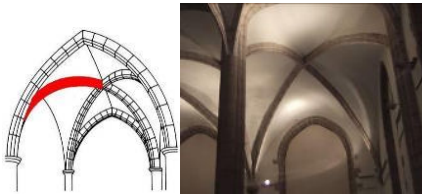

De ramen van de kapel hebben een boogvorm, maar welke?

- een rondboog
- een korfboog
- een spitsboog

Familie kapel van Nassau : kapel van Nassau - venster met stenen kantwerk - kruisribgewelf - nis - steenhouwwerk - wijzigingen

kruisribgewelf

Dankzij de techniek van het kruisribgewelf kan men:

- het gewicht van het gewelf afleiden naar de steunpilaren
- hoger bouwen
- muren weglaten en zo meer open ruimte creëren

Familie kapel van Nassau : kapel van Nassau - venster met stenen kantwerk - kruisribgewelf - nis - steenhouwwerk - wijzigingen

nis

Deze nis doet denken aan:

- een braamstruik
- een kroon
- kantwerk

Familie kapel van Nassau : kapel van Nassau - venster met stenen kantwerk - kruisribgewelf - nis - steenhouwwerk - wijzigingen

beeldhouwwerk

Het beeldhouwwerk is fijn uitgewerkt, gedetailleerd en opengewerkt. Over welke stijl gaat het?

- romaanse stijl
- gotische stijl
- barok

Familie kapel van Nassau : kapel van Nassau - venster met stenen kantwerk - kruisribgewelf - nis - steenhouwwerk - wijzigingen

wijzigingen

Geef 2 verschillen tussen de kapel en de bibliotheek.

Bouwstijl, lijnvoering, materiaal: heel gelijkmatig steenoppervlak <-> onregelmatig gekapte stenen, vorm van de vensters, deuren,...

Familie kapel van Nassau : kapel van Nassau - venster met stenen kantwerk - kruisribgewelf - nis - steenhouwwerk - wijzigingen

**Koninklijke bibliotheek,
Congrespaleis en tuinen van
Pechère, 1954-69**

Familie bibliotheek: Bibliotheek enz., -
perspectief - vorm - geraamte - laagreliefs
- materialen

perspectief

De tuinen...

- geven het gevoel dat ze zich ver uitstrekken
- zijn symmetrisch
- hebben strak gesnoeide bomen

Familie bibliotheek: Bibliotheek enz., -
perspectief - vorm - geraamte - laagreliefs
- materialen

vorm

**Hoe kunnen we de vorm van de
gebouwen omschrijven? Ze zijn...**

- glooiend
- plomp
- recht
- licht
- massief
- streng
- strak
- levendig

Familie bibliotheek: Bibliotheek enz., -
perspectief - vorm - geraamte - laagreliefs
- materialen

geraamte

**Welk effect geeft het geraamte aan de
gevel van het gebouw?**

- lichtheid
- plompheid
- ritme
- luchtigheid

Familie bibliotheek: Bibliotheek enz., -
perspectief - vorm - geraamte - laagreliefs
- materialen

laagreliefs

Wat stellen deze laagreliefs voor?

- muziek en architectuur
- muziek en beeldhouwkunst
- schilderkunst en theater

Familie bibliotheek: Bibliotheek enz., -
perspectief - vorm - geraamte - laagreliefs
- materialen

materialen

**De structuur van het gebouw is in beton.
Met welk materiaal wordt ze bekleed?**

- baksteen
- natuursteen
- staal

Familie bibliotheek: Bibliotheek enz., -
perspectief - vorm - geraamte - laagreliefs
- materialen

Ravensteingalerij 1956-58

Familie Ravensteingalerij : Ravensteingalerij - lijnvoering - blinkende materialen - kleuren - dak/koepel - mozaïek

lijnvoering

Wat hebben deze drie details gemeenschappelijk?

Een schuine lijnvoering naar de hoogte toe

Familie Ravensteingalerij : Ravensteingalerij - lijnvoering - blinkende materialen - kleuren - dak/koepel - mozaïek

'Blinkende materialen'

De omljstingen en balustrades zijn in een licht materiaal gemaakt dat voor die tijd vernieuwend was. Welk?

- smeedijzer
- staal
- aluminium

Familie Ravensteingalerij : Ravensteingalerij - lijnvoering - blinkende materialen - kleuren - dak/koepel - mozaïek

kleuren

Welke twee kleuren komen in de galerij het meest aan bod?

- rood en zwart
- geel en blauw
- rood en groen

Familie Ravensteingalerij : Ravensteingalerij - lijnvoering - blinkende materialen - kleuren - dak/koepel - mozaïek

Dak- en koepelconstructie

Het dak en de koepel van de galerij is overwelfd met een speciale techniek. Welke?

- geperforeerd beton
- glastegels in een betonnen constructie

Familie Ravensteingalerij : Ravensteingalerij - lijnvoering - blinkende materialen - kleuren - dak/koepel - mozaïek

mozaïek

Je vindt mozaïeken op de muren, samengesteld uit kleine tegeltjes van glaspasta. Welk gevoel geven ze?

- alsof de zon fonkelt op het water
- van een stortbui op een venster
- van pixels op een foto

Familie Ravensteingalerij : Ravensteingalerij - lijnvoering - blinkende materialen - kleuren - dak/koepel - mozaïek

Spel van de 7 families Kunstberg

Spelregels

Jullie maken een korte wandeling in de buurt.

Elk gebouw stelt een familie voor. Elke familie heeft 6 kaarten of 'familieleden'. De spelregels blijven ongeveer zoals deze van het originele spel. Er werden echter nieuwe regels aan toegevoegd. Lees dus aandachtig deze spelregels!

Deel 6 kaarten uit aan elke speler (max. 6 spelers), de rest van de kaarten blijft op de stapel.

Doel: families terug samenstellen en ze zo snel mogelijk op de tafel afleggen. De winnaar is de eerste zonder kaarten!

De spelers verzamelen de kaarten van eenzelfde familie. De jongste speler aan tafel mag beginnen en het spel zet zich verder volgens de wijzers van de klok.

De eerste vraagt een kaart aan een willokeurige speler om zijn familie te vervolledigen. De gevraagde kaart moet gespecificeerd worden aan de hand van de sleutelwoorden of 'familielijst' onderaan. Indien de ondervraagde persoon over deze kaart beschikt, stelt deze aan de vragende partij de multiple choice vraag van op de kaart. De ondervraagde krijgt als hulp de foto van de kaart. Indien het antwoord juist is, krijgt de speler de gevraagde kaart en mag dan verder spelen. Indien de ondervraagde de kaart niet in handen heeft of het antwoord fout is, neemt de speler een nieuwe kaart van de stapel en is zijn speelbeurt afgelopen. Eens een speler een familie een familie heeft samengesteld, legt hij deze neer op de tafel. De volgende speler is dan aan de beurt.

De **8 grote kaarten** zijn bestemd voor de leerkracht. Ze geven het antwoord op de vragen.

Hof van Ravenstein

Dit adelijk hof dateert van het einde van de 15de eeuw, maar werd in 1893 grondig gewijzigd tijdens de restauratiewerken door Paul Saintenoy. Het Hof van Ravenstein lag vlak bij het Coudenbergpaleis en herinnert ons eraan dat deze buurt vroeger een machtcentrum was.

Het hof bestaat uit verschillende gebouwen in baksteen en natuursteen die zijn opgetrokken rond een centrale binnenplaats. De **natuursteen** versterkt de **kwetsbare delen** van het gebouw: raamlijsten, onderbouw en hoeken van de muren. Het kruis in de kruisvensters verdeelt de ramen in kleinere oppervlaktes. Deze techniek dient twee doelen. Enerzijds vereist een grote opening een verticale middenstijl om de later te ondersteunen. Anderzijds kon een glas-in-lood-raam geen grote oppervlaktes overbruggen. De twee antwoorden zijn dus juist! Bovendien verhoogt de steen de decoratieve waarde van de gevel.

De ankers op de gevel dienen om de vloer aan de muur te bevestigen, maar houden met hun spankracht ook de muren samen.

In die tijd bevond de trapgevel zich aan de straatkant en werden de daken dwars op die gevel gebouwd. Een trapgevel doet denken aan een dubbele trap, vandaar de naam.

Eind 19de eeuw combineerde men in de architectuur elementen uit de middeleeuwen met renaissance-elementen (accoladeboog). De renaissance op haar beurt was geïnspireerd op de oudheid (fronton).

Huis Delacre

Het huis Delacre werd in 1898 opgericht door de architect Paul Saintenoy. Het was een apotheek, wat je nog kan zien aan de **mozaïek met slang en apothekersbeker**.

Saintenoy liet zich inspireren door een historiserende vormgeving waarin hij teruggreep naar de gotiek van de late **middeleeuwen**. In onze streken was dat een periode van economische en artistieke bloei.

Zoals gebruikelijk in de middeleeuwen, heeft ook dit gebouw een **verticale lijnvoering**. Typisch middeleeuws is ook het gebruik van **kruisvensters**, de **trapgevel**, de combinatie van natuur- en baksteen, de **waterspuwers** en de **dakkapelletjes**. Het geheel knipoogt naar het vlakbij gelegen Hof van Ravenstein*. De vensters met stenen kantwerk en het fijne beeldhouwwerk doen denken aan de kapel van Nassau.*

* dateert van het einde van de 15de eeuw, maar werd in 1893 grondig gewijzigd tijdens de restauratie van Paul Saintenoy.

Old England

Old England werd in 1898 ontworpen door de architect Paul Saintenoy. Vandaag is het MIM* er in gevestigd, maar vroeger was het een winkel voor luxe-producten. Rond de eeuwwisseling tussen de 19de en 20de eeuw vestigden vele luxe-zaken zich op de Coudenberg. 'Old England' staat nog duidelijk vermeldt op het **uithangbord**.

Het **stalen geraamte** is zichtbaar. Het laat toe de ruimte open te werken, niet dragende tussenschotten te plaatsen en de gevel aan te kleden met grote uitstralramen. Op die manier stroomt er overvloedig licht binnen, wat ook de producten aantrekkelijker maakt voor het cliënteel.

Je vindt ijzer terug in verschillende toepassingen: gietijzeren pilaren, smeedijzeren vormen, balustrades in plaatijzer. Deze lichte structuren bepalen mee de sfeer die het gebouw uitademt.

De structuur van het gebouw verwijst naar industriële architectuur, maar mengt deze met artisanale technieken. De **dynamische lijnvoering**, op de natuur geïnspireerd, is een typisch kenmerk is voor de Art Nouveau. Je vindt deze terug zowel in de mozaïeken als in het ijzerwerk. (meerdere juiste antwoorden zijn mogelijk, omdat zij een organische wereld oproepen). Zowel Old England als Apotheek Delacre hebben een **verticale gevelcompositie** met een hoektorentje en een centrale travé die bij Delacre bekroond is met een trapgevel, bij Old England met een meer afgerond element (koepel).

* Muziekinstrumentenmuseum

Koningsplein

Vanaf 1775 werd bovenop de restanten van het vroegere Coudenbergpaleis het nieuwe Koningsplein aangelegd.

Op het einde van de 18de eeuw, gestimuleerd door de herontdekkingen van Herculaneum en Pompei, volgt men in Europa terug de mode van de oudheid. Dit vind je duidelijk terug in de stijlkenmerken van de Sint-Jacobskerk: zuilen met korinthisch **kapiteel**, een fronton, het cassettenplafond, enz., allemaal elementen die geïnspireerd zijn op **tempels uit de oudheid**.

Het plein is symmetrisch aangelegd: elk gebouw vindt zijn spiegelbeeld in dat tegenover zich. Het geheel heeft een regelmatig, repetitief en voorspelbaar ritme.

Hoewel elk paviljoen aan een andere eigenaar toebehoorde, was de gevelcompositie en kleur van elk paviljoen vooraf bepaald, zodat het plein een **eenheid** uitstraalt. De paviljoenen zijn opgetrokken uit steen en baksteen, maar allemaal bedekt met een dunne pleisterlaag en in 'gebroken wit' geschilderd. De gebouwen hebben dezelfde verhoudingen, lijnvoering, rooilijn en decoratie.

Een 'Koningsplein' is gesloten en dient als decor om een standbeeld meer aandacht te geven. Dit plein werd gebouwd rondom het standbeeld van Karel van Lotharingen, de toenmalige gouverneur. Tijdens de Franse overheersing werd dit standbeeld echter vervangen door een Vrijheidsboom en sinds 1848 siert het standbeeld van Godfried van Bouillon het plein. Het jonge België was op zoek naar nationale symbolen die de kracht van de natie konden uitdrukken en vond in Godfried de geschikte held.

Kapel van Nassau

De kapel van Nassau is sinds 1954 als het ware opgeslokt door de Koninklijke bibliotheek, maar zij is het laatste overblijfsel van het vroegere imposante Hof van Nassau. Dit hof werd in de 14de eeuw in de buurt van het Coudenbergpaleis gebouwd.

De muren van de kapel werden opgetrokken in **natuursteen**. Het plafond steunt op **kruisribgewelven** die rusten op pilaren die het gewicht gelijk verdelen. Zo kan de **ruimte opengewerkt** worden en kan men hoger bouwen. De spitsboogvorm van de ramen kunnen meer gewicht dragen dan een rondboog, waardoor men de wanden meer kan opwerken.

Het steenhouwwerk is fijn gesculpteerd, gedetailleerd en open gewerkt, zodat het doet denken aan kantwerk. (boven de nis kan je ook denken aan een kroon of het kluwen van een braamstruik).

Zowel de toegepaste bouwtechnieken {kruisribgewelven, spitsbogen}, als het fijne steenhouwwerk zijn stijlkenmerken van de **gotiek**.

opmerking: Gotiek verschilt een beetje van regio tot regio. Deze kapel behoort tot de Brabantse gotiek die een beetje massiever is dan de Franse.

Er zijn vele verschillen tussen de kapel en de bibliotheek, enkele voorbeelden: de lijnvoering, de bouwstijl, de afmetingen, de decoratie,...

Ravensteingalerij

De galerij werd opgetrokken tussen 1955 en 1958 en getuigt van een heropleving van het idee van overdekte winkelgalerijen in de rond de jaren '60.

De galerij bestaat uit een lange gang die uitkomt op een rotonde. In de ronding leiden trappen naar de Ravensteinstraat, zodat het hoogteverschil tussen beneden en bovenstad wordt opgelost. De lijnvoering van de galerij oogt op het eerste gezicht streng en strak, maar de schuine en dynamische lijnen van deurknoppen, balustrades, en zelfs van de huisnummers knipogen naar het ludieke modernisme van Expo 58.

Blauw en pastelgeel zijn de meest voorkomende kleuren, in verschillende tonaliteiten. Dit wordt aangevuld met het beige van de travertijn (soort marmer) en het transparante glas. Dit kleurenpalet roept de sfeer van zee, zon en zand bij een heldere blauwe hemel op.

De toonaarden van de mozaïektegeltjes (heldere, sterke tonen, afgewisseld met zachte en pasteltonen) **blinken** in de ruimte en geven een gevoel van **beweging**. (alle antwoorden zijn dus juist → beoordeling is ook subjectief).

Voor de galerij werden toen moderne bouwtechnieken gebruikt. De dak-en koepelconstructie is uitgevoerd in beton: de ruimte wordt overspannen met een betonnen geraamte waarin glastegels in een strak ritme geplaatst zijn. Het gebruik van verguld aluminium is ook eigen aan de tijdgeest van de jaren '50-'60, omwille van z'n lichtheid en luxueuze uitstraling.

Koninklijke bibliotheek, Congrespaleis en de tuinen van Pechère

De Koninklijke bibliotheek en het Congrespaleis werden tussen 1954 en 1969 opgetrokken en stralen een grote eenheid uit. Ze ogen massief, streng, strak.

Een deel van de voorgevel van de bibliotheek vormt een galerij. Het massieve wordt hier getemperd het ritmisch spel van de pilaren.

De gebouwen werden uitgevoerd in beton, maar bekleed met een **parement van natuursteen** dat hen een nog monumentaler karakter geeft.

Op de gevel van het Congrespaleis zien we laagreliefs die de kunsten en de moderniteit voorstellen. De voorbeelden op jullie kaart stellen de muziek voor (muziekinstrumenten) en de architectuur (o.a. een tekenhaak, een passer, een gebouw).

De gebouwen liggen rond de tuinen ontworpen door René Pechère. De tuinen zijn geometrisch opgevat. Ze hebben symmetrische wandelpaden, en strak gesnoeide aanplantingen en bomen. Het open zicht naar de benedenstad versterkt het perspectief, waardoor de tuinen langer lijken dan ze werkelijk zijn.

Colofon

Redactie en iconografische opzoekingen

Catherine Balau, Céline Debatty, Emilie Debauve, Annabelle Nuyttens, Eric Vanpee, Isabelle Ledoux:

Erfgoedklassen & Burgerschap, Paleis van Keizer Karel vzw.

Begeleidingscomité

Anne-Sophie Walazyc, Kabinet van Minister Charles Picqué

Paula Dumont, Directie Monumenten en Landschappen

Coördinatie

Elisabeth Gybels

Erfgoedklassen & Burgerschap, Paleis van Keizer Karel vzw.

Dankbetuigingen

Laetitia Cnockaert, Aude Henriques :

Coudenberg, Paleis van Keizer Karel vzw.

Wetenschappelijk comité van de vzw. Paleis van Keizer Karel

Illustraties

© Erfgoedklassen (EGK)

Grafische vormgeving

Erfgoedklassen

© Verantwoordelijke uitgever

Stéphane Demeter, Paleis van Keizer Karel vzw.

Datum : april 2012

